

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

DE || LIBERTATE || CHRISTIANA ||

Lensaeus, Johannes

Antverpiae, 1590

De Christiana Libertate Liber Secvndvs.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-46059](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-46059)

DE
CHRISTIANA
LIBERTATE
LIBER SECVNDVS.

PROOEMIUM.

ST inter cætera humanæ conditionis mala etiam hoc ludibrium, vt ad nomina expauescat, res ipsas amet ac sequatur. Quod ne pluribus prosequamur exemplis, vtemur eo quod nostri instituti propriû est. Diaboli nomen quis non execratur? quis interrogatus, dicat ei se velle seruire? captiuitatis eius vincula & tetros carceres quis non reformidet? Nec pauci tamẽ sunt, qui hæc nomina cùm fugiant atque oderint, rebus implicati vltro teneantur. Hoc eo fit, quòd in re ipsa quanta pernitias infit, quantumque horrendæ infelicitatis, non penitus introspiciant. Quod vt facere possint, hoc secundolibello adiuuentum aliquod doctrinæ salutaris conferre propositum est. Præsertim cùm hoc iam explicandæ materiæ, quam ingressi sumus, luculentior ac distinctior quidam ordo poscere videatur.

CAPVT I.

Quanam ratione acciderit, vt homo incurreret sub diaboli tyrannide seruitutem.

VONIAM igitur diabolo contra Domini præceptum suggerenti, cessit homo ad peccatum perpetrandum, cùm esset sapientissimo fortissimoque facilimû repugnare: idcirco incurrit hanc quoque suo merito seruitutem, vt ab eo qui vicerat,

cerat, captiuus teneretur ac possideretur: eundemque
 vt naturæ gradu potiozem habebat, ita principem ha-
 bere, imò tyrannum sæuissimum pati coereretur: qui
 perditus, quos posset perderet, atque in suppliciis se
 gauderet habere conforté. Ex quo illa sunt apud Isaiã:
 Quia hæc dicit Dominus Deus; In Ægyptum descen- *Isaiã 42*
 dit populus meus in principio, vt colonus esset ibi: &
 Assur absque vlla causa calumniatus est eum. Et nunc
 quid mihi est? hæc dicit Dominus, quoniam ablatu-
 est populus meus gratis, dominatores eius iniquè agunt,
 dicit Dominus, & iugiter tota die nomen meum blas-
 phematur. Quis enim Assur ille est, nisi diabolus se-
 culi princeps? qui primus apostasiam molitus, & con-
 tumaci superbia aduersus proprium elatus cõditorem,
 homines pati non potuit beatam in Paradiso vitam
 agere, colereque tranquillissimis animis iustitiam, &
 officia sequi atque oblectamenta virtutum. Itaque in-
 uidiæ morbo concepto, dolis hominem aggressus, qua
 se ambitione sciebat corruisse, eadem instillata sub-
 uertit: subuersum autem addictumque sibi, per con-
 tumeliam & impotentem superbiam, toto in genere
 velut calcibus protriuit. Non enim hominis ex ambi-
 tione profecta præuaricatio, institutum semel opere
 creationis ordinem (quo superiorem esse diximus na-
 turam angelicam) potuit perturbare: meritoque iam
 prostratus homuncio, grauem adedò patitur illius do-
 minationem, cui, relicto vero Domino, spontè se ven-
 didit. Etenim seruitus hæc nõ institutio, sed iudicium
 est Dei: quo fraus versipellis inimici facta est homini
 malè credulo, iustissima pœna peccati. Et gratis qui-
 dem abactum in seruitutè est genus humanum, id est,
 immeritò, & sine causa, ex parte tyrãni sæuietis. Quid
 enim in diabolũ homo peccauerat, vt ab illo indignis
 adedò modis pessundaretur? aut quam ille affectus
 fuisset iniuria, si is quem ceperat, ei negaretur? vnde
 per

Isid. 229.

per mediatorem ereptum est diabolo, inquit Prosper, iniquitate sua victo, non quod habebat proprium, sed quod rapuerat alienum: atque auferendo que de magna eius domo perierant, non furtum Christus fecit, sed furtum recepit. Diuus etiam Irenæus libro quinto, Captiuus, inquit, ductus est iuste qui hominem iniuste captiuum duxerat. At hominis ex parte, posteaquam diabolo consensisset, non defuit quamobrem hanc tam diram vilemque iure pateretur seruitutem. Quam ob causam dixisse opinor Augustinum, & illud appesum fuisse æquitatis examine, vt nec ipsius diaboli potestati negaretur homo, quem sibi malè suadèdo subiecerat. Iniquum enim erat, inquit, vt ei quem ceperat, non dominaretur. Nimirum quia meritis eius malis, quibus Deo sese subtraxerat, cõgrua sub iusto iudice minimè redderetur pœna, nisi diabolo, cui consenserat, traderetur. Idcirco & beatus Ambrosius de diabolo & angelis eius verba faciens, Isti, inquit, principes interdum gratis persequuntur; interdum non gratis. Gratis persequuntur apud quem nihil suum inueniunt, & eum subiugare contendunt. Non gratis persequuntur eum qui se eorum dederit potestati, & in possessionem seculi totus intrauerit. In suos enim iure sibi dominantum vendicant, atque ab his mercedè iniquitatis efflagitant. Sic Ambrosius in Psalm. 118. Quadam itaque iustitia Dei in potestatem diaboli traditum est genus humanum, peccato primi hominis in omnes nascentes originaliter transeunte, parentumque primorum debito vniuersos obligante posteros.

*Lib. 3. de lib. arb. cap. 10.**Serm. 27. in Psalm. 118. ad versic. Principes persequuti sunt me gratis.*

CAPVT II.

Quales in homines diabolus sine dominationis potestatem exercent.

QUÆ quidem traditio in libro Geneseos significata esse videtur: vbi cum serpenti dictum esset, Terram māducabis, homini dictum est, Terra es, & in
 terram

terram ibis. Nam quod dicitur, Terra es, totum hominem ostēdit in deterius commutatum esse. Quemadmodum & illud alio loco scriptum: Non permanebit spiritus meus in hominibus in æternum, quoniam caro sunt. Hoc enim illud est, ex quo dediti vitiiis homines ac spretis fastiditisque cælestibus bonis, terrena sapientes, carnales appellari consueuerunt. Tales igitur homines, id est, terreni ex prima natiuitate, atque ad hæc caduca fluxaque incuruati, nondum regeneratione cælestes effecti, terræ quoque nomine significantur. Velur cūm dicitur Apostolis: Vos estis sal terræ. & apud Hieremiam Prophetam: Omnes qui te derelinquunt, confundentur; recedentes à te, in terra sribentur: quoniam dereliquerūt venam aquarum viuētium. Quid enim est, In terra sribentur; nisi, numerabūtur inter homines terrenos ac mortuos spiritu, à cælestiq. vita prorsus alienos? quales, opinor, significabat Dominus, accusatores adulteræ cūm digito scribebat in terra. In his igitur pabulum inuenit diabolus, quo sese oblectet. qui quoniam terrena vitiorum immunditie pascitur, gaudetque mortales in ea volutari, Spiritus immundus appellatur. valde vt metuendum esse appareat quod dicitur serpenti, Terram māducabis omnibus diebus vitæ tuæ: cūm his verbis, homines terrenis voluptatibus inhiantes, ideoque terræ aptissimè comparati, feræ illi atque immani belluæ traditi significantur. De qua etiam scriptum est in libro Iob sub nomine Behemot, quòd fœnū vt bos comedet: nimirum, quia omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos fœni: exaruit fœnum, & cecidit flos, verbum autem Domini manet in æternum. Ille est Behemot de quo dicitur apertius in eadem Prophetia: Non est super terram potestas quæ comparetur ei, qui factus est vt nullum timeret. Omne sublime videt: ipse est rex super omnes filios superbiæ. De hoc ipso & illud scriptum

*Cyprian. sermō
de oratione
Dominica.*

Hierem. 17.

Ioan. 8.

*Hierem. lib. 2.
contra Pelag.*

*Prosper lib. de
promiss. &
pradiēt. cap. 3.*

Iob 40.

Isaie 40.

Iob 41.

scriptum

Abat. 1.

scriptum esse arbitror, sub typo Regis Chaldaeorum: Horribilis & terribilis est, leuiorez pardis equi eius, & velociorez lupis vespertinis. Omnes ad prædam veniunt, facies eorum ventus vrens, & congregabit quasi arenam captiuitatem, & ipse de Regibus triumphabit, & tyranni ridiculi eius erunt. Et quibusdam interpositis; Domine, in iudicium posuisti eum, & fortem ut corriperez, fundasti eum: & facies homines quasi pisces maris, & quasi reptile non habens principem. Totum in hamo subleuauit, traxitque illud in fagena sua, & congregauit in rete suum. super hoc lætabitur & exultabit: propterea immolabit fagenæ suæ, & sacrificabit reti suo. Quia in ipsis incrassata est pars eius, & cibus eius electus. Propter hoc ergo expãdit fagenam suam, & semper interficere gentes non cessat.

CAPVT III.

Quanta quamq̄, latè patens sub diabolo seruitus peccatorum.

NVNC mihi ex his seruitutis captiuitatisque huius magnitudinem considera. Quid durius quam ei seruire, qui incredibili feritate deuoret sibi seruientes, nec cædis vllum faciat finem? Quid infelicius quam ab illo tali teneri captiuum, cum præsertim nulla te ratione ex eius potētissimis manibus extorquere queas? Quid funestius quam ab illo tam tetra principe pro eius sæuissima libidine regi, & huc atque illuc per varios cupiditatum estus, ad ipsamque postremò sempiternam mortem rapi? Ipse enim est qui operatur & efficax est, suamque omnē energiam explicat in filiis diffidentia. Ipse in eis irarum stimulis excitatis, indiuiduos amicorum scindit affectus: ipse libidinū flammis accensis, in flagitia fœda præcipitat: ipse adolet auaritiæ cupiditates, ut quo plus rapuerint, requirant amplius: Ipse suggerit & ministrat fomenta luxuriæ: ipse cruentas in cædes odia exasperat, & immodicæ
studia

studia ambitionis inflammat. Quid autem non ab il-
 lis extorqueat, qui aut homines mortuos, aut cæli fide-
 ra pro diis colant; aut fœdis animalculis, serpentibus,
 talpis, vespertilionibus, aut humanis morbis, vel vi-
 tiis, aut lignis denique & lapidibus, diuinam inesse
 credant maiestatem? ideoque hoc in primis studiosissi-
 meque semper agit, vt excludat fidei lucem, & tan-
 quam errorum obiecta mole, salutis aditum interclu-
 dat. Quod vbi perfecit, non magnum est si in libidi-
 num infandarum gurgitem demergat: si superstitionum
 malis artibus illaqueet: si superbix elatione præ-
 cipitet: si inuidix exagitet stimulis: si conculcet per
 auaritiam, si consumat per ingluuiem, si frangat per
 impatientiam, si deiiciat per desperationem, si deniq.
 tanquam immissa cohorte omnium vitiorum, pessun-
 det ac perdat genus humanum. his regnum eius mu-
 nitur vitiis, ambitur flagitiis: turres eius, sunt crimina:
 sunt arma quarumcunque molimina turpitudinum.
 huius Regis telonarij, sunt pauperû oppressores: Tri-
 buni, seductores: Præfecti, iudiciorum atque equitatis
 perueriores. In his regnat, quos inquinat: atque in his
 quos polluit, dominatur: totaque potestatis eius vir-
 tus, in mortem damnationemque eorum qui sub eo
 principe militant, elaborat. At non illi, inquis, defuere
 fortes, non temperantes, non contemptores opum &
 pompæ secularis. Sic nimirum versutissimus fallit fal-
 sa virtutis imagine: & tanquam libertatis concedit ali-
 quid, vt grauioris vincula seruitutis iniiciat. Catonem
 videlicet habuit grauem & constantem, vt sui faceret
 peremptorem. contemptores opum philosophos, vt
 vanos redderet ac superbos. Catilinam algoris, vigilia-
 rum, & inedię suprâ quàm cuiquã credibile est, paciẽ-
 tem: vt eum faceret patriæ parricidam. Quid tâta Lu-
 cretiæ cura castitatis profuit, nisi vt dum tueretur ca-
 stitatē, exueret humanitatem? seipsam enim aut stupri
 impa-

imp-

Ouid. in Fastis.

impatiēs interfecit; aut, sicuti dictum est à Pp̄eta, Suecubuit fame, victa puella metu. Quid Cēsari industria singularis & admirabilis illa (quēadmodum ab Oratore laudata est) misericordia contulit, nisi vt domnandi libidinem, qua atrocissimè corda mortalium vastantur, accēderet? Laudabat quoridie virtutem Pythagoras, & vitia luxuriæ contemnebat, casusque ciuitatum hac peste perditarū, enumerabat. cumque tanquam virtutum genitricem, frugalitatem omnibus ingereret; consecutus assiduitate disputationum erat, vt matronæ auratas vestes cæteraque dignitatis suæ ornamenta, velut instrumenta luxurię, deponerent. Sed si quæris, cui tanta seruiret cura virtutis, Deo an diablo; id ex eo intelliges, quòd omnia illa quæ dicta sunt instrumenta luxuriæ, delata in Iunonis ædem, ipsi deæ cōsecrari iuberet. Ipseque postremò Pythagoras hunc de admiratione sui fructum reportauit, vt ex eius demortui domo, templum facerent, ipsumque pro Deo colerent. Denique aliquos eorum, inquit Augustinus, per quos amplius decipere affectat, finit habere nonnulla velut opera bona, in quibus laudatur per quasque gentes, præcipueque in gente Romana, qui præclare gloriosissimeque vixerunt. At temporaria saltem felicitate (dixerit quispiam) cultores beabat suos. Primum se ille dare mentiebatur quod in potestate non habebat; vt ea falsa pollicitatione quamplurimos comprehenderet. Deinde si quid Deo sinente largiebatur, esca erat in hamo posita, vt totum hominem commodius prædaretur. Dabat aliquid; sed vsurariorum more, quo plus reciperet. Dabat enim pecuniam, sed vt raperet animam: præmia ostentabat quibus non ad virtutem excitaret, sed ad vitia prouocaret. Insidiosus subinde officii cōsulere visus, ne hostis reipublicæ noxius putaretur, sed potiùs tanquam Deus quispiam crederetur esse placandus. Quid? quòd falsis etiam miraculis

visisque

visisque prodigiosis sacrificia sibi conciliauit? Obscena, spectacula, ludosque theatrales excitauit? & inter honores interim suos perpetuam gerens nocendi voluntatem. Nec enim si placetur, nec si rogetur, desinit nocere velle. Id, inquit Augustinus, malevolentiae eius proprium est. Sed angustum illius ac rarum eiusmodi centes imperium fuisse? Imò verò hoc per omnes gentes nationesque porrexit; omnem conditionem & sexum, omnemque aetatem comprehenderat. trahebat & infantes ad mortem, quorum nec unius diei vita erat super terram. ambulare per aetatem nondum poterant, & hac tenebatur seruitute compediti. Reges & Imperatores, ridiculi eius erant. Illi philosophorum acumen, illi sacerdotum religio, illi militaris virtus, illi publica & priuata seruebant. Roma ipsa terrarum domina, tantum abest ut effugeret seruitutem, ut eam nulla grauius ciuitas pateretur. Hic vigeant maxime terrenae sapientiae vanitates; hic daemonum cultus varius; hic sacrilegorum multiplex celebrabatur impietas; ubi diligentissima superstitione collectum habebatur quicquid usquam fuerat vanis erroribus institutum. Etsi autem hominibus multis (inquit Leo sanctissimus) inerat amor veri; incertarum tamen opinionum varietas, fallentium daemonum decipiebatur astucia: & falsi nominis scientia, in diuersas copugnantesque sententias humana ignorantia trahebatur. Hoc ludibrio, inquit, captivae hominum mentes, superbiendi diabolo seruebant.

CAPVT IIII.

Quam varie genus hominum ludificarint daemones, atque etiam poenis irrogatis seruire sibi coegerint.

SED hanc sub daemonibus eorumque principe seruitutem, in variis ac propè infinitis falsorum deorum cultibus, in superstitionibus sacrilegis, in omni genere flagitiorum & criminum, in cruciatibus etiam

E nisi

Serm. 3. de
Natiuit. Do-
mini.

*Tractatu 4 de
idolorum va-
nitate.*

*Aug. lib 8 de
ciuit. cap. 14.
15. 16. 17. 18.
Vide Plato-
nem in Dia-
logo de Amo-
re, ubi docet
dæmones me-
dios esse inter
Deū & mor-
talē, & trans-
mittere ad deos
res hominum,
& ad homines
res deorum.*

*L. 7. tripart.
hystor. cap. 2.*

nisi hæc fierent quæ illis collibuissent subeundis : quis breui queat explicare sermone? Spiritus enim in sine-ri & vagi, inquit Cyprianus, posteaquam terrenis vitiis immerfi sunt, & à vigore cælesti terreno contagio recesserunt, non desinunt perditum perdere : & deprauati errorem prauitatis infundere. Hos & Poëtæ dæmonas nominant, & Socrates se instrui & Regi ad arbitrium dæmonis prædicabat. Ac de Socrate quidem quod ait, complures alij scriptum testatumque reliquerunt. O philosophum igitur tantopere prædicandum, qui de sua etiam sibi infelicissima seruitute, non veretur applaudere. An non diis bonis inferiores esse dæmones, ipsi quoque philosophi Platonici censuerunt? nonne & perturbationibus vitiisque variis putarunt obnoxios, iisque similiter vt homines agitari? Quamnam igitur insipientia vel amentia potius, per aliquam religionem dæmonibus subijcitur, cum per veram religionem ab ea vitiositate qua similes eis sumus, liberemur? Nec dubitauit tamen Apuleius Madaurensis de Deo Socratis librum scribere; vbi differit & exponit ex quo genere numinum, numen sibi Socrates habebat adiunctum, & amicitia quadam conciliatum. A quo perhibetur solitus admoneri, vt desisteret ab agendo, quando id quod agere volebat, prosperè non fuerat euenturum. In eo autem libro, dicit apertissimè, copiosissimeque asserit, non illum Deum fuisse, sed dæmonem. Non intelligens se Socratem, cum eum laudare vult, quod numen eiusmodi à quo regeretur ac instituere-tur, amicitia sibi haberet adiunctum, seruum fuisse miserimum demonstrare. Ad eundem modum sophista quoque Libanius, Iulianum apostatam commendare volens impensius, O dæmonum, ait, alumne, dæmonumque discipule, & dæmonum obseruator. Nimirum hoc de Iuliano dixit laudans, quod de eodem Christiani vituperantes & detestantes asseriebant, cum vellent

Iulia-

Julianum diaboli seruum infelicissimū declarare. Sed redeo ad Cyprianum, qui nec Socratē quidem (quem non dubitarunt doctissimi quique gentilium, in omni sermone appellare sapientem) ludificationes miserandæ seruitutis effugere potuisse, verbis aliquot perstringendum existimauit. De ipsis ergo dæmonibus cūm pergat verba facere, Hi spiritus, inquit, sub statuis atq. imaginibus consecratis delitescunt. Hi afflatu suo vatum pectora inspirant; extorum fibras animant; auium volatus gubernant; sortes regunt; oracula efficiunt; falsa veris semper inuoluunt. nam & fallūtur & fallunt; vitam turbant, somnos inquietant, irrepentes etiam corporibus, occulta mentis terrent, membra distorquent, valetudinem frangunt, morbos laceffunt: vt ad cultum sui cogant, vt nidore altarium & rogis pecorum saginati, remissis quæ constrinxerant, curasse videantur. hæc est de illis medela, cūm ipsorum cessat iniuria. Nec aliud his studium est, quàm vt à Deo homines auocent, & ad superstitionem sui, ab intellectu veræ religionis auertāt: & cūm sint ipsi pœnales, quæ- rere sibi ad pœnam comites, quos sui criminis fecerūt errore participes. Hæc Cyprianus de dæmonibus: Quorum ingenium & maleuolentiæ plena peruersitas, ex his hominibus colligi potest, qui gaudent miseriis alienis, & risus sibi & ludicra spectacula exhibent, vel exhiberi volūt, euerfionibus & erroribus aliorum. Sic enim isti doloribus ac miseriis damnatorum pascuntur: ac pro ista maleuolentia sua, bonorum liberatione torquentur. Quorum de principe, Methodius apud Epiphanium, sic versu dixit:

*Errore cæcus, ignorantiaq. dux,
Vita lachrymis gaudens, simul suspiriis
Ad improbas persuadet hic iniurias
Consanguineas aruemus, vt contra manus
Fratres, —*

*Vide in hæres
Origenis.*

E 2

Cūm

*In cap. 3. epist.
ad Roman.*

Cum enim illi non sufficeret (ait S. Chrysostomus) mortalem iam factum esse hominem, maiorem tragediam a nefando mortis genere parabat, persuadens misero illi ut fraticida fieret. Festinabat enim, anxieque mortis sententiam in opus ipsum progressam videre cupiebat: nunquam malis nostris pro voto exsaturatus ille hostis. Non aliter quam si quis hostem & inimicum suum, quem in vinculis existentem, mortis iam accepisse sententiam cognouerit, ita cupidè enecatū iri gestiat, ut tantum temporis quousque urbem egrediatur, ferre non sustinens, malit statim in ipsa urbe iugulatum videre. Sic ille dæmonum, maximeque eorum principis nequitiam & odium in nos infatigabile declarauit. Ab his igitur mali homines decipiuntur, cruciantur, vincuntur, damnantur: & his seruiunt, quanquam ultimi ipsi serui sint, in hoc rerum vniuersarum ordine, iustissimo summi moderatoris iudicio constituti. Porro quantum eorum tyrannis valuerit in peccati & infidelitatis seruos, quamque libera in eos rabie grassati sint, sua ut cogerent obsequi voluntati: cum alia permulta, tum vnum illud egregiè declarat, quod de Tito Latino auctores grauissimi memoriæ prodiderunt. Cum enim plebeis ludis quidam paterfamilias, per circum Flaminium, priusquam pompa induceretur, seruum suum verberibus mulctatum, sub furca ad supplicium egisset; Latino homini ex plebe Iuppiter in quiete præcepit, ut Consulibus diceret, sibi hoc eo tempore minimè placuisse: numinibus, opinor, ex ludis hilaritatem quaerentibus, quam non oportuerit tristi eiusmodi spectaculo perturbari. quæ res nisi attenda sedulaque ludorum instauratione esset expiata, secuturum non mediocre urbis periculum simul denunciati iussit. Cum ergo ille qui somno commotus erat, iussa facere non esset ausus, hanc silentij retulit pœnam, ut euestigio filius eius subita vi morbi correptus

*Valer. Max.
lib. 1. cap. 7.
de Somniis.
Et Aug. lib.
4. de ciuitate
Dei, cap. 26.*

corruptus interiret. Ipse quoque per quietē ab eodem interrogatus Deo, satisne magnā imperij neglecti pœnam pependisset, cū ne sic quidem vt imperata faceret, moueretur: graui debilitate corporis, & acti morbo solutus est. Tum verò ex amicorum sententia, rem detulit ad Senatum, eò lectica perlatus. Atque indò ordine totius sui casus exposito, magna cum omnium admiratione, recuperata firmitate membrorum, pedibus domum sanus absecessit. Tanto miraculo stupefactus senatus, quadruplicata pecunia ludos censuit instaurandos esse. Hic igitur quis non videat, qui modò sanum sapit, subditos homines malignis dæmonibus, vt compulsos esse talibus exhibere diis, quæ recto poterant consilio turpia iudicari? In illis certè ludis, poëtica numinum carmina frequentabantur. In illis, corruptorem pudicitiae Iouem, turpissimi histriones cantabant, agebant, placabant, quos ludos instaurari Senatus noluisset, nisi hanc sibi diabolus turpissimam seruitutem exhiberi, graui incusso metu voluisset. Complura sunt eiusmodi, ex quibus liceat agnoscere, quanta non modò vafricie seduxerit, verumetiam seueritate cæcis hominibus imperarit princeps tenebrarum: hoc agens etiam inflictis tanquam diuina virtute suppliciiis, vt è tenebricosis errorū carceribus, eximere se nequaquā possent. Eò namque pertinet, quòd Apollo, sui nominis vindex acerrimus, Carthagine à Romanis oppressa, cū aurea veste nudaretur, id egerit, vt sacrilegæ manus inter fragmenta eius abscissæ inuenirētur. Item quòd Brennus Gallorum dux, Apollinis templū Delphis ingressus, quasi Dei voluntate in seipsum manus verterit: quòd Milesia Ceres, Mileto ab Alexandro capta, milites qui templum spoliaturi irruerant, flamma obiecta priuarit oculis. Quæ qui nō diaboli ad stabiliendum impietatis imperium, sed Dei facta virtute crediderunt, mirati sunt Dionysij Syracusani

*Valerius Max.
lib. 1. cap. 2. de
neglecta reli-
gione.*

cusani in violandis deorum simulachris, impunitam insolentiam: qua detracto Ioui Olympio magni ponderis aureo amiculo, laneoque pallio iniecto, irridens dixerit, Æstate graue esse aureum amiculum, hieme frigidum: laneum autem ad vtrumque anni tempus aptius: qua rursus Epidauri Æsculapio barbam auream demi iussit, quod affirmaret non conuenire patrem Apollinem imberbem, ipsum verò barbatum conspici: qua item pateras & coronas & mensas aureas atque argenteas, è fanis deorum sustulit. veruntamen etsi debita ipse supplicia non exsoluerit, dedecore tamen filij, mortuum putant pœnas dedisse, quas viuus effugerat. Sed tantum exemplorum nostro huic instituto sufficiat.

CAPVT V.

Quod necessitate quadam, sed voluntaria, homines sub diabolo captiui & serui remaneant.

INFELICISSIMAM hanc sub mûdi principe seruitutem beatus Apostolus suis aliquando verbis expressit, Christianisque subinde (quoniam digna res erat) in memoriam reuocauit: Vos, inquit, cum essetis mortui delictis & peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis secundum seculum mundi huius, secundum principem potestatis aeris huius, spiritus qui nunc operatur in filios diffidentiae: in quibus & nos omnes aliquando conuersati sumus, in desideriis carnis nostrae: facientes voluntatem carnis & cogitationum, vehemèter autem ista Manichæi hæretici de ipso Deo dici contendebant, effrenemque linguam exerentes, ea Deo tribuebant, quæ solius sunt diaboli. At quamobrem, inquis, diabolum principem huius sæculi dixit? Eo quod (ait Chrysostomus) omnis ferè humana natura seipsam illi tradidit, omnesque illi spontè ac voluntariè seruiunt. Vnde ait Apostolus: Qui nunc operatur agitque in filiis diffidentiae, siue (vt aliorum habet

inter-

*Ad Ephesios
cap. 2.*

*In Epist. ad
Ephes. serm. 4.*

*Vide Chryso-
stomum &
D. Cyprianum.*

interpretatio) in filiis contumacibus & immorigeris Deoque incredulis: qui videlicet obstinatione malæ voluntatis, Euangelio credere & obedire recusant. Ideoque repudiâtes principem & auctorem libertatis Christum, tyranni iugo sese vtrò ac lubêtes subijciunt. Quid igitur mirandum est, si (quod alibi dixit) capti-
2. Timoth. 2.
 ui ab illo teneantur ad ipsius voluntatem? Quia iugum illud diaboli grauissimum, non vt sua volûrate subierunt, ita etiam excutere sua volûrate possunt. Consensu quippe nostro obligamur, sed Dei misericordia solius absolui-
 mur, vt enim cernimus in constituendis mundi huius regnis, electione quidem libera vnum fieri Regem: sed posteaquam is effectus sit & confirmatus, eius asperum & graue etiam, ferendum esse subiectis populis imperium: ad similem modum in hominis potestate initio quidẽ fuit, vt solius Dei sanctissima lege, ac leui suauisque eius imperio regeretur. At simulatque in diaboli potestatem vtrò se tradidit, in necessitatem conuersa voluntas est. Necessitatem sanè, qua semetipsum vi sua expedire atque illius è vinculis proripere præ imbecillitate non posset: sed
Isaie 57.
 esset, quemadmodum est apud Prophetam: Sicut orix illaqueatus, siue inclusa quæpiam fera, in quam delassatam cursu, & irretitam cassibus, irruunt venatores & canes. Esset idem nihilominus indignatione Domini plenus & increpatione dei sui: hoc est, peccatis & vitiis, ob quæ dignus esset increpatione & ira Dei. Non enim erat eiusmodi necessitas vt seruiret inuitus, nisi fortasse nõnullis in rebus, quæ possint non corruptissimæ menti, ingrata & improbâdæ videri. nam alioqui homine vitiato, & diaboli vinculis alligato, quid pronius ad illi seruiendum? quid promptius ad obsequendum? quid profusius & studiosius ad honorandum? Et ardens quidẽ atque indefessum seruiendi studium, quod etiam cibi potusque necessarij curam & cogitationem

*Isaie 44.**Isaie 57.**Isaie 55.*

tionem excluderet, in idolorum cultoribus Isaias expressit, cum cæcam illorum vesaniam, & cor ignorantia tenebris obrutum, pluribus verbis prosequitur: Faber ferrarius, inquit, lima operatus est; in prunis & malleis formavit illud, & operatus est in brachio fortitudinis suæ. Esuriet & deficiet, non bibit aquam & lassesset. Ac rursus: In multitudine viæ laborasti, neque tamen dixisti, Quiescam. Tanto videlicet ardore animi ad sacrilegos falsorum deorum cultus rapiebantur, Laudatum id quoque est in gēte Romana, quod ij qui primi fuere, tantamque rem publicam posteris virtute pepererunt, domi quidem parci essent, atque in amicos fideles; in supplicationibus verò deorū magnifici. Quin & Marcus Attilius Regulus, imperator populi, à Carthaginensibus ut rediret dimissus, peractis in Senatu quæ voluit, ad acerrimos inimicos suos, cum nemo cogeret, redire non dubitavit: ne suos deos, per quos iurauerat, offenderet. Cum autem suos deos ita vererentur, ut, ne in illos peccarent, grauissimis sese vitæ periculis exponerent; quid aliud quàm diabolo hosti suo capitali promptè libenterque seruibant? Omnes enim dij gentium dæmonia, Dominus cælos fecit. Denique his regentibus atque dominantibus, & ingenij viribus & corporis laboribus, & omni studio curaque sectabantur ea, quorum adeptione non locupletiores, sed egentiores; non beatiore, sed miseriore euadebant. Neque aut laborum magnitudinem fructus, aut merita præmium, sed supplicium sequebatur: & tamen vanitati alacriter seruibatur; si quispiam hoc reprehenderet, damnabatur. Cuiusmodi hominibus infelicitè, tamen libenter, imò verò tanto infeliciùs quanto libentiùs, vanitati, vanitatisque principi diabolo seruibantibus, dictum est à Propheta: Quare appenditis argentum vestrum non in panibus, & laborè vestrum non in saturitate? Et Christo quidem (ait Chry-

Chrysoſtomus) innumera bona promittenti, neque attendit quiſquam: illi verò nihil tale promittenti, ſed ingehennam demittenti, omnes ſeſe ſubijciunt, vltro- nei ſe ſubſternunt perquam acerbæ tyrannidi inexorabilis & intolerandi dæmonis: qui quidem cùm ſatis intelligat igni ſe addictū æterno, pertinaci ſtudio contendit quamplurimos habere, qui eadẽ ſecum cenſura damnentur. Hunc itaque Cyprianus tanquam in medium cum ſeruis ſuis proſilientem, Chriſtoque inſultantem, hoc modo fingit: Ego pro iſtis quos mecum vides, nec alapas accepi, nec flagella ſuſtinui, nec crucem pertuli, nec ſanguinem fudi, nec familiam meam pretio paſſionis & crucis redemi, ſed nec regnū caeſte illis promitto, nec ad Paradifum reſtituta immortalitate denuò reuoco: & munera mihi quàm pretioſa, quàm grandia, quàm nimio & longo tempore quaſita, ſumptuoſiſſimis apparatibus comparant, rebus ſuis vel obligatis in muneris apparatione vel venditis! Ac niſi editio honeſta ſucceſſerit, cõuitiis ac ſibilis eijciuntur, & furore populari nonnunquam penè lapidantur. Tales tuos munerarios Chriſte demonſtra, illos diuites, illos copioſis opibus affluẽtes. An in Eccleſia, præſidente & ſpectante te, eiufmodi munus edant, oppignoratis vel diſtractis rebus ſuis, imò ad caeſtes theſauros murata in melius poſſeſſione translatis? In iſtis muneribus hominum terrenis atque caducis nemo paſcitur, nemo veſtitur, nemo potus & cibi ſolatio ſuſtinetur: cuncta inter furorem edentis & ſpectantis errorem, prodiga & ſtulta voluptatum fruſtrantium vanitate depereunt. Illic in pauperibus tuis tu veſtiris & paſceris: tu æternam vitam operantibus polliceris, & vix meis pereuntibus adæquantur qui à te diuinis mercedibus & præmiis caeſtibus honorantur. Sic ille apud Cyprianum. Hęc igitur eſt infeliciffima ſeruitus, qua fit vt tyranno & hoſti animarum ſuarum, lubẽtes

In cap. 2. Epistolæ ad Ephesios.

Basil. in c. 10. Isaie.

Serm. de elemosyna.

*Homil. 4. in
post. ad Ti-
moteo.*

obsequantur & seruiant peccatores. Non enim (inquit Chrysoſtomus) neceſſitate aut vi, ſed ſuadendo ac blandiendo effecit, vt illi gratas habeant eiufmodi ſeruitutes. Nam ſi quidē vi, non amore tenerētur, quamprimum ab ea ſeruitute reſilirēt. Quocirca illis iucunda eſſe videtur ea res quæ amariffima eſt; & amara iuſtitia, quæ dulciſſima eſt, ſi intimo ſenſu hauriatur. Ideo ergo lubentes obtemperant ac ſeruiunt non modò profundēdis rebus ſuis, verum etiam duris & aſperis quibusque perferendis: vſque ad id quoque quod eſt in hac impia ſeruitute ſupremum, vt illi diuinos honores deferant ſacrificiis offerēdis. Quæ enim gentes immolant (ait Apoſtolus) dæmonibus immolant, & non Deo. Atque hoc ipſa Chriſtiana religio patefecit, deos gentium eſſe immundiſſimos dæmones, qui ſub defunctorum occaſionibus animarū, vel creaturarum ſpecie mundanarum, deos eſſe credi cupiebāt: & quaſi diuinis honoribus iſdem que ſceleſtis ac turpibus rebus ſuperba impuritate lætabātur. Quorum ex immaniſſimo & impiſſimo dominatu, tum homo liber efficitur, cū credit, atq. ex fide illi ſe ſubmittit, qui præbuit ad exſurgendū tantæ humilitatis exemplū, quanta illi ſuperbia ceciderunt. Quanquam & hæretici & ſciſmatici, qui ſe in Chriſtum credere, ei que ſeruire verbo profitentur, re autem vera diabolo ſeruiunt, nouæ ſtudio religionis, non paulo ſæpè quàm nos, & in exequendis ſuis diligentiores, & in propugnandis vigilantiores, & in iis perpetiendis quæ illorum gratia cogantur pati, fortiores eſſe alacriores que videantur. Quorum legūtur prodigioſa ieiunia, patrimoniorum profuſiones, vigiliarum que labores: nempe vt diabolo duci ſuo, & erroris ſecefſionis que auctori ſeruiant, qui pro ipſis nihil eſt paſſus, hæc vltro ac ſedulò faciunt; quæ Chriſti amore non facerent, qui pro ipſis eſt mortuus. Quin & ſæpenumero rectè credentium per aliquas

quas cupiditates corda sibi patefacta & permiffa ex-
 agitat. Quemadmodū enim auis (ait Chryfoftomus)
 eū nō toto corpore, fed vno tantū pede capta tenea-
 tur, in poteftate eius eft qui laqueum tetēdit: ita & nos
 cū vitæ & fidēi peruerfitate capi valeamus, fi vita fo-
 lū oberrauerimus, in ius diaboli labimur. Nimirum
 nesciebat hoc Chryfoftomus, quod poftea Calvinus
 confidentiffimè docuit, vinci nunquam vel opprimi à
 diabolo fideles poffe, nec eorum in animas permitti
 Satanae regnū, fed impios duntaxat & incredulos, illi
 gubernandos tradi. Quafi non Dauidem Regem pro-
 ftrauerit ac vicerit, cū eius impulfu numeravit ille
 populum, iramque Dei in fe fuosque hoc scelere pro-
 uocauit. Cū ergo hoc euenerit, vt & fideles aliquos
 fub iugū mittat, quæ tum illius frequenter vis imperij?
 quæ promptitudo fimul ei feruendi cura que cōfpici-
 tur? Documento eft vnus omnibus proditor Iudas:
 Accepta enim buccella exiuit continuò, & tanquam
 furore correptus exiit de domo, cursum ad opus dia-
 boli properans: morboque auaritiæ victus, & maligni-
 tatis patrem iam in corde circumferens, nec quò noctu
 quidem ruit confiderat. Tenebrofa enim quædam nox
 impiæ cupiditatis in profundum inferni eum demer-
 gebat. Ideoque vel quali ceruus (vt eft in Prouerbiis)
 ad fagittam properabat, vel quali canis ad vincula, aut
 ad victimam pecus, nesciens fe in animæ fuæ perni-
 ciam concito grefsu ferri.

Homilia 6. in
 pofier. ad Th.
 moth.

Lib. 1. Inftit.
 cap. 14. §. 18.

Cap. 7.

CAPVT VI.

*Quantavi diabolus in malum agat & impellat intrin-
 fecus eos quorum corda poffederit.*

MAGNAS prorsus, ait Cyrillus, ad imperandum
 eis quos omninò iam cepit, diabolus poffidet
 vires, cogere videtur ad opus etiam nolentes, Timet,
 credo, ne morando pœnitentiæ locus detur: & quali à
 temu-

Lib. 9. in Ioan.
 cap. 19.

remulgentia mentem suam rectius cogitans, homo eripiat. hac de causa festinat ac impellit. Nam etiam Iudam cum post panem omnino separauerit, tum moram, tum benedictionis virtutem timens, ne scintillam in animo eius accederit, ac inde illuminauerit, & ad meliora retraxerit, magna precipite egit celeritate. Quod autem hæc consuetudo diaboli sit, vel de figuris cognoscimus. Subiecit Iudæos sibi Ægyptiorum Tyrannus, quos luto atque lateribus amarissime vexabat, quibus nec tempus quidem orandi Deum præbebat. Præfectis quoque iussit, ut grauiora illis opera indies afferrent, ne sermonibus vanis dare operam possent. Appellabat autem (inquit Cyrillus) vanos sermones, eos qui de libertate haberentur, & ad meliora inflammarent: quibusque seruiendi conditione deplorarent, & à Deo poscerent meliora: quibus omnibus non nihil eis adfuturum putabat. Ægyptiorum tyrannus Pharaon, diabolus esse intelligitur: qui respirare non sinit irretitos, ut semel victi iugo eius semper deprimantur. Atque ut tum Pharaon atrocissimus ille tyrannus flagello ad colligendas paleas compellebat Hebræos; sic etiam nunc diabolus ad leues mundi huius inanesque instar palearum delectationes, flagellis cupiditatum multos incendit. Virgam gestat, cuius Isaias meminit, qua cadens extorquet, ut suam vnus voluntatem expleant. Et nosse vis quasnam illa virga plagas inferat. Putruerunt (ait quidam) & corruptæ sunt cicatrices meæ, à facie insipientie meæ. Malitiosa planè hæc virga cicatrices perniciosi ac tetri odoris ingerit eis qui vel cæsi sunt. Et hoc inferior istorum quam illorum Israëlitarum conditio est, quod malis illi suis indolerent, ac de libertate cogitarent: isti verò qui diabolo seruiunt, mortiferaque eius virga reguntur, mortuis perfimiles (quoniam reuera animo mortui sunt) sublato malorum sensu, nihil commouentur. Infidet iis diabolus

Vide Chrysostomum, homilia 40. in Mat.

Diabolus verberans, stimulans, mordens, calcitrans, nec quicquam horum sentiunt: sed iacent exanimati, donec gratia fiat, vt clament ad Dominum, qui de omnibus necessitatibus liberet eos. Quanam ratione se illi proripiant è vinculis seruitutis, qui nec seruire se quidem putent, nec libertatis desiderio aut cura te- neantur? Sedentes in tenebris & vmbra mortis, vin- Chrysostomus
in cap. 2. post.
ad Corinths.
homl. 6.
 & in mendicitate & ferro: humiliatum est in labo- Psalms. 106.
 ribus cor eorum, nec fuit qui adiuuaret. Tametsi au-
 tem egestate summa laborarent, tamen omnem escam
 abominata est anima eorum: & appropinquauerunt
 vsque ad portas mortis. In tanto igitur stupore, infir-
 mitate, egestate seruentium atque captiuorum; quid
 mirum si fortis armatus (quemadmodum est in Eu-
 angelio) custodiat atrium suum, in eoque vasa ca-
 ptiuia cum pace possideat? Nascimur vniuersi (in- Serm. 1. de pas-
sificatione.
 quit Bernardus) primùm quidem viæ ciuitatis habi-
 taculi prorsus ignari. Deinde imbecilles & ignaui; vt
 si nota nobis esset via vitæ, propria tamen præpedire-
 mur ac detineremur inertia. Postremò captiui sub
 pessimo crudelissimoque Tyranno: vt licet pruden-
 tes essemus atque robusti, ipsa tamen miseræ condi-
 tionis opprimeremur seruitute. Quanta igitur pace
 firmitateque imperij existimandum est detineri igna-
 ros, & ignauos, omniq. imbecillitate laborantes? Do-
 nec sanè fortior superueniat qui alliget fortem, com-
 pressaque nocendi potestate, vasa eius vniuersa diri-
 piat. hunc se miseris mortalibus fortiozem, Filius Dei
 præbuit, factus ipse mortalis. Quia enim pueri com-
 municauerunt carni & sanguini, vt Hebræis scribit Hebr. 2.
 Apostolus, ideirco & ipse similiter particeps factus
 eorundem, vt per mortem destrueret eum qui habe-
 bat mortis imperium, hoc est, diabolum: & libera-
 ret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxij
 erant seruituti. Hoc autem dixit, quia qui mortem ti-
 met,

*Chrysoſt. hanc
in locum ad
Hebræos.*

met, feruus est, & omnia patitur ne moriatur: aut quia serui omnes erant mortis, quæ nondum soluta, dominabatur & regnabat.

CAPVT VII.

Quomodo intelligendum sit, diabolum cordibus hominum substantialiter non illabi.

ET SI autem dictum est magnam esse diaboli vim atque energiam in corda eorum quos suo tenet subiugatos imperio: non est tamen existimandū quod substantialiter illabi hominum animis possit. Quare vetus est quæstio, mota ex Gennadij quodam (vt librū ille suum inscripsit) Ecclesiastico dogmate, quod his expressum est verbis: Dæmones per energeticā operationem non credimus substantialiter illabi animæ, sed applicatione & oppressione vniri. Illabi autē menti, illi soli possibile est qui creauit: qui natura subsistens incorporeus, capabilis est facturæ suæ. Hoc igitur ideo verè est à Gennadio constitutum, quod solus Deus infinitus est & incircumscriptus, adeoque totus vbique vt & ipsis hominū animis insit per suam substantiam intimus, conseruans eos ac vegetans, secretissimeque atque efficacissimè in iis quod voluerit inoperans. Id quod Gennadium significasse arbitror cum dicit: Qui natura subsistens incorporeus, capabilis est facturæ suæ. Incorporeum enim pro incircumscripto atque infinito posuit: quod alioqui & dæmones, & angeli sancti, ipsæque hominum mentes incorporeæ sint. Itaque dæmones non illabuntur substantialiter in hominum animas, intimè videlicet inoperando per penetrantem in eas sui substantiam: sed cum & ipsi finita sint circumscriptaque natura, per applicationē atque oppressionem vniūtur. Quo etiam fit vt voluntatis humanæ motum non habeant in potestate, sed is solus de quo scriptum est: *Cor hominis*

Proverb. 22.

in manu

in manu Dei; ad quodcunque voluerit, vertet illud. Vnde nec ipsum consensum efficiunt voluntatis, sed petunt, vehementerque ad id incitant: admotis tam intus quàm foris illecebris, quæ sint ad inflammadum impellendumque quàm accomodatissimæ: tanta planè humane mentis seruata libertate, vt verissimè dicat Augustinus, nulla alia re mentem hominis fieri seruam libidinis, nisi propria voluntate. Hinc & venerabilis Beda, in illud Actorum scribens, vbi Petrus ait Ananiæ: Cur tentauit seu impleuit (vt Bedæ habebat lectio) satanas cor tuum? Notandum, ait, quod mentem hominis iuxta substantiam, nihil implere possit nisi creatrix Trinitas: quia tantummodo secundum operationem & voluntatis instinctum, anima de his quæ sunt creata, impletur. Implet verè satanas cor alicuius, non quidem ingrediens in eum & in sensum eius, neque introiens aditum cordis (siquidem potestas hæc solius Dei est) sed callida & fraudulenta deceptione animam in affectum malitiæ trahens; per cogitationes & incentiua vitiorum, quibus plenus est. Impleuit ergo satanas cor Ananiæ, non intrando, sed malitiæ suæ virus inferendo. Hactenus Beda.

CAPVT VIII.

Non sic hominum genus sub diaboli tyrannidem ac potestatem decidisse, vt sub Dei esse potestate & prouidentia desineret.

FALLERETVR verò permultum, qui sic opinaretur hominem lapsum, hostis sui diaboli subiisse principatum: vt sub vnus Dei potestate supremoque esse dominatu ac prouidentia desineret. non enim potuit creatura non intra sui conditoris (cuius sunt omnia) ditiones commorari, sine quo etsi potuit prauitatem suscipere (sicuti ex sese non ex illo deficiens suscipit) non potuit tamen vel in sua prauitate consistere, seu qualemcūque traducere vitam. vsque adedò verum
illud

*Athor. 17.**Prosper lib. 2.
de uocatione
gentium, c. 2. 2.**Prosper lib. 2.
de uocat. gent.
cap. 10.*

illud est de omnibus, quod Apostolus olim Athenien-
sibus dixit, vnum illis ac solum verum Deum prædi-
cās: In ipso viuimus, mouemur & sumus. cuius etiam
iusta & omnipotens prouidentia, sic indefinenter vni-
uersa diiudicat, vt nemo hunc in mundum veniat, ne-
mo ex hoc mundo discedat, nisi ortu atque discessu eo
quem rerum arbiter secundum altissimam scientiam
suam sapientiamque decernit. Sicuti scriptum est in
libro Iob: Quis ignorat quòd omnia hæc manus Do-
mini fecerit, in cuius manu anima omnis viventis, &
spiritus vniuersę carnis hominis? Manifestarunt etiam
diuinorum eloquiorum auctoritates multę, & conti-
nuata omnium seculorum experimenta docuerunt,
iustam Dei misericordiã, misericordemque iustitiam,
nec alendis vnquam hominum corporibus, nec do-
cendis iuuandisque eorum mētibus defuisse. Semper
enim pluit super bonos & malos, semperque solem
suum oriri fecit iustis pariter & iniustis; semper vita-
les auras præbuit, & diei noctisque vicissitudines in-
definenter ministrauit; vbertatem agris, multiplicatio-
nem seminibus, fecunditatem generãdis hominibus,
semper impendit. Et si quando quicquam horum de-
negauerit, tum id egit benignis correptionibus, vt
auersionem desidiãque malę ventionum castigaret:
quo sic miserationes eius quærerent in aduersis, cuius
iustitiam in secundis non timebant. Denique etsi ho-
minem desertorem sui passus est ingredi vias suas, quę
diabolo duce & impulsore feruntur ad mortem: non
sic eum tamen à suorum gubernaculorum lege dimi-
sit, vt non & prauum eius cor, pleno, sicut vellet, impe-
rio gubernaret: vel terrendo prohibens, vel quòd libuis-
set pro altitudine suorum iudiciorum inflectens: nec
operando tamen malitiam (quod nonnulli hac etiam
ætate blasphemis nimium literis conantur adstruere)
sed eam humano corde conceptam, variis mirisque

modis

modis ordinando. Sic enim cum homines bonis tam multis vtantur malè, ipse per inuictam potentiam atque incomprehensibilem sapientiam, malis omnibus vtitur bene: siue cum irrogandis suppliciis notam facit iram atque potentiam suam, siue cum exercet atque ostendit misericordiam. Nam Pharaonis quidem obduratissima voluntate ad hoc vsus est, vt suæ magnitudinem virtutis orbi demonstraret; maledicentia Semei, vt Davidis peccata purgaret; Philistæorum & Chaldæorum aliarumque gentium malitia, vt Israëlitarum peccata puniret: postremò & ipsius diaboli malevolentia vsus est, vt illustris omnibus beati Iob fortissima patientia redderetur. Et quis varios atque multiplices particulatim edisserat vsus, quos non nisi bonos ex omnibus malis elicit summi potentia conditoris? Sicut diuisiones aquarum, sic cor Regis, etiam pessimi, in manu Dei. Nec ipsius quidem mundi principis plus odium & inuidia potest in subditos, quam ille permiserit. Cuius virtute solius fit quod scriptum est de Behemoth, hoc est, diabolo. Ecce spes eius frustrabitur eum, & videntibus cunctis præcipitabitur. Regit igitur & malos Deus. Propterea enim illi tanquam Regi regum Dominoque dominantium, curuatur omne genu, cælestium, terrestrium, & inferorum. Sed beatus ille qui dicere potest, Dominus regit me, & nihil mihi deerit: in loco pascuæ, ibi me collocauit. Deduxit me super semitam iustitiæ, propter nomen suum. Nam etsi ambulauero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. seruiunt illi quidè omnia ad nutum potētissimæ voluntatis. Quis enim, ait, resistere potest vultui meo? Sed non omnes seruiunt illi, piæ obediētia seruituris, cum seruire duobus dominis nemo possit. Aliud igitur est Dei regnū, quo corporea & incorporea cuncta reguntur, quo attingit à fine vsque ad finem fortiter, ac disponit omnia

Iob 40.

Iob 41.

F

sua-

suauiter: aliud quo suos ipse seruos, non obstantibus
 hostium circumfasis cuneis, ad beatam felicitatem
 perducit. Ex hoc, piorum Rex Christus peculiariter
 agnoscitur: ex illo, Rex omnium sæculorum & homi-
 num pariter ac dæmonum, Deus vnus prædicatur.
 Quoniam igitur modo sub Dei esse potestate homo
 delijisset simulatque diaboli cœpit esse, quando nec
 ipse diabolus ex vnus summi moderatoris potestate
 fuerit vnquã exemptus? Non enim hominem (inqu
 Augustinus) à lege suæ potestatis amisit, quãdo in dia-
 boli potestate esse permisit: quia nec ipse diabolus
 potestate Omnipotentis alienus est, vt neque à boni-
 tate. Namque ipsi maligni angeli, vnde qualicumque
 subsisteret vitã, nisi per eum qui viuificat omnia? Ridi-
 culè proinde Iulianus hæreticus obijciebat in sen-
 tencijs possideri hominem à Deo & diabolo: aut certe
 Deum penitus sua possessione exturbatum esse, si ce-
 perint homines nati, in diaboli esse cõtinuò potestate.
 Non enim attendebat sic esse homines sub diaboli po-
 testate priusquam redimantur à Christo, vt tamẽ De-
 potestati non solùm hi, sed nec ipse quidem diabolus
 subtrahatur. Cùm igitur diabolo homines ad impiam
 & superbam sui conditoris desertionem cõsensissent,
 atque ab ipso veri luminis & sapientiæ fonte auersi, in
 ignorantia vitiorum que tenebris cæci versarentur; fa-
 ctus est ille princeps tenebrarũ, & caput super omnes
 filios superbiæ; atque ad eò huius sæculi deus (quem
 admodum Apostolus dixisse videtur) excæcans men-
 tes infidelium, captiuos que etiam illos detinens quo-
 rum nec vnus diei vita est super terram. In fiectũ enim
 à diabolo peccati vulnus, quicquid cum eo nascitur, in
 omne sub illo esse cogit: tanquam à suo frutice fru-
 ctum iure decerpat. Non quòd ab eo sit natura huma-
 na, quæ non nisi ex Deo esse potest: sed quòd ab eo
 profluxerit vitium, quod ex Deo esse non potest. Non
 enim

*August. lib. 3.
 contra Iulianũ,
 cap. 2.*

enim propter seipsam quæ tota laudabilis est, sed propter damnabile vitium, quo deprauata est, natura humana damnatur. Quæ autem causa est propter quam iure damnatur, ea ipsa est propter quam meritò damnatissimo diabolo subiungatur. Quia & diabolus spiritus immundus est; & bona quidem res, qua parte spiritus; mala verò qua parte reperitur immundus: quoniam spiritus est naturâ, immundus vitio, vt mirandum sit libuisse Caluino dicere, ipsum naturâ prauum, malignum, ac malitiosum esse. Quomodo enim naturâ malus, quâ condidit atque etiamnum conseruat Deus? Non itaque tenet homines siue maioris siue infantilis ætatis, propterea quòd homines sunt: sed propterea quòd immundi sunt. quocirca quisquis miratur diabolo subijci Dei creaturâ, is iam mirari desinat. Subditur enim creatura Dei, creaturæ Dei: minor, maiori: quia homo, angelo: nec tamen propter naturam sed propter vitium, quia immundus immundo. hic est fructus eius, ex antiqua immunditiæ stirpe, quam plantauit in homine. Maiores quidem pœnas quanto est immundior ipse passurus, veruntamen & quibus in illa damnatione tolerabilius erit, huic sunt subditi velut principi auctoriq̃ peccati.

Lib. 1. Instit.
cap. 14. §. 15.

CAPVT IX.

Rectene Petrus Abelardus censuerit diabolum carcerarium duntaxat ministrum fuisse.

DIFFICILE autem iam quantum arbitror non fuerit perspicere, quid de illa sit Petri Abelardi assertionem iudicandum; qua statuebat nullum diabolo in homines fuisse dominium aut ius seu potestatem, nisi fortè vt carcerario, Deo permittente. Quanquam enim scriptum sit in Euangelio, propterea nobis cum aduersario nostro citò transigendū esse, tantisper dum in via sumus; ne nos aduersarius iradat iudici; & index

Luca 9.

tortori seu ministro, à quo conijciamur in carcerem, unde nisi persoluto nouissimo quadrante non sit exeundum, isque tortor seu minister, diabolus esse, communi Christianorum sensu, receptissimoque eius loci Commentario, iudicetur: tamen plus esse diabolo tribuendum quam carcerarium eiusmodi ministerium, ex aliis diuinæ scripturæ locis, iam à nobis antè productis, planissimum reddi potest. Ac primùm, ministeriū hoc nihil aliud quam pœnæ in reos executionem habet: quæ & angelis sanctis possit esse communis, qui Deo suum exhibent famulatum, non modò beneficiis conferendis, verum etiam irrogandis suppliciis, diabolo verò propria potestas est, sibi traditos & in peccata impellendi, & in peccatis detinendi: in eoque ille imperatorium quèdam exercet dominatum. Quo quidem non pauca scripturarum sententiæ manifestò pertinent. Ideo enim dictum est à Paulo, captiuos à diabolo teneri aliquos ad ipsius voluntatem. Ideo à Christo Domino cõparatur forti armato, quo atrium custodiente, in pace sint omnia quæ possideat. Ideo & Iudæis à seruatore dictū illud: Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum. Ideo deniq. & à sancto Iob dictus est ipse Rex & caput super omnes filios superbiæ. Deinde quænam erit sub diabolo hominum seruitus, si non in illo erit dominij principatus? seruum autem diaboli, malum esse hominem, in eamque seruitutem iure quodam belli venisse, declarat illud Petri Apostoli: A quo quis deuictus est, huic & seruus addictus est. Nec verò interest, fraudene an violentia vincat inimicus, cum ad victoriæ titulum satis sit strauisse hostem. Porrò in certamine, victoriam ius potestasque sequitur in deuictos, quanta sufficiat ad qualecunque dominium erigendum. Itaque S. Leo, Superbia, inquit, hostis antiqui, non immeritò sibi in omnes homines ius tyrannicum vendicabat, nec indebito dominatu premebat,

Serm. 2. de
Natiuit.

mebat, quos à mādato Dei spontaneos, in obsequium suæ voluntatis allexerat; quare nec iustè amitteret originalem dediticij generis seruitutem, nisi de eo quod subegerat vinceretur. Item Bernardus Epistola 190. quæ scripta est ad Innocentium Pontificem, contra hunc ipsum Petri Abelardi sensum & errorem ex professo disputans; Discat, inquit, diabolum non solùm potestatem, sed & iustam habuisse in homines: vt consequenter & hoc videat, venissè vtique in carne Dei Filium, propter liberandos homines. Cæterùm etsi, inquit, iustam dicimus diaboli potestatem; non tamen & voluntatem. vnde non diabolus qui inuasit, non homo qui meruit, sed iustus Dominus qui exposuit. Non enim à potestate sed voluntate iustus iniustusve quis dicitur. Hoc ergo diaboli quoddam in hominem ius, etsi non iure acquisitum, sed nequiter vsurpatum, iustè tamen permissum. Sic itaque homo iustè captiuus tenebatur, vt tamen nec in homine, nec in diabolo illa esset iustitia, sed in Deo. Hæc D. Bernardus. Vnde intelligitur tale ius talemque esse diaboli potestatem, qualis est hominum præpotentium, in ea regna, quæ sola dominandi libidine aut alienæ prosperitatis inuidia, in suas redigunt ditiones. quos nemo solùm carcerarios ministros vocauerit: qui tamen si iniustè, nullaq. æquitate sua, fines inuasent alienos, tamen regio atq. imperatorio fastu potestateque funguntur, Deo permittente. Itaque hi vocantur Imperatores aut Reges, non vllò iure quod sibi legittimè cōpararint, sed quod tyrannica vi potentiaque maiore vsurparint. Quod ille non ignorabat pirata, qui reprehensus ab Alexandro magno, quòd piraticam exerceret, mareque ea ratione infestum & damnosum nauigantibus redderet; multa libertate respondit, pari quidem iure se cum Alexandro vti, sed se quia nauigium modò paruum haberet, latronem; illum verò quia integra classe idem faceret,

Cicero lib. de
Repub. 3. &
August lib. 4.
de ciuit. Diu,
cap. 4.

*Cyprian. lib. 2.
epist. 2.*

*Aug. lib. 4. de
civitate Dei,
cap. 4. & 6.*

*Lib. 6. contra
Iulianum, c. 9.*

faceret, Imperatorem vocari. Quoniam reuera domi-
nandi cupiditate bella inferre finitimis, & rudes ad re-
sistendum populos perdomare, viriumque accessione,
dum proxima quæque victoria instrumētum sequen-
tis est, longè lateque populis subactis, Imperij fines
proferre (quod primum à Nino Assyriorum Rege fie-
ri cœptum esse Iustinus tradit) quid ergo hoc ipsum,
quod tamen Regnum, quod Imperium, quod Monar-
chiam etiam vocant, aliud reipsa sine iustitia quàm
grande latrocinium nominandum est? Si quis autem
hoc loco dicat quoniam Deo per suam iustitiam ordi-
nante, homo peccator diabolo tanquam suo principi
subditus sit, ideo integrum non fore vt ei resistat, man-
datisque repugnet: respondebitur hoc ei quod diuus
Augustinus Iuliano Pelagiano, similem in modum ar-
gumentanti respōdit. Iam porrò, inquit, illa qualis est
argumentatio tua? Si res, inquis, quæ decenter ordina-
ta est, ad Deum pertinet; & res quæ ad Deum pertinet,
bona est; bonum itaque est subditū esse diabolo: quo-
niam qui institutus est à Deo, per hoc ordo seruatur;
sequiturque, inquis, vt malum sit rebellare diabolo,
quoniam per resultationem institutus à Deo ordo tur-
batur. Posses dicere Deo resistere agricolas, eiusque
ordinem perturbare purgando agros à spinis & tribu-
lis, quæ ille peccatoribus nasci iussit in pœnam. Quid?
quòd ista tua ratione dici potest, si res quæ decenter
ordinata est, ad Deum pertinet; & res quæ ad Deum
pertinet, bona est; bonum est malos esse in gehenna,
quoniam institutus per hoc ordo seruatur? quod verò
tu addis, sequi que vt malū sit rebellare diabolo, quo-
niam per resultationem, institutus à Deo ordo turba-
tur; cur hoc dicis? quis enim rebellat diabolo, nisi ab
eius potestate per Mediatoris sanguinem liberatus?
Melius ergo fuerat hostem non habere quàm vincere.
Sed quia peccati merito humana natura subdita est
hosti,

hosti, prius homo ut aduersus eum pugnare possit, ab eius eruitur potestate; deinde si vita est in hac carne prolixior, certas adiuuatur ut superet, postremò victor beatificatur ut regnet, dicturus in fine, Vbi est mors victoria tua? vbi est mors stimulus tuus? Sic Augustinus: Cæterum si & illud quempiam moueat, diabolo pretium redemptionis offerri debuisse, quo homines captiuos dimitteret, si quo in illos Imperatorio tanquam in deuictos iure vteretur; dicendum erit solum fuisse Deum qui ius habuerit puniendi peccatores, ideoque illi pretium offerri debuisse propter ipsius iustitiam, quæ exigebat sufficientem poenam ad peccati condonationem. At diabolus, qui mala planeque tyrannica & superba voluntate, iusti iudicis sententiam est executus, dignus fuit qui affligendi homines potestate excideret: tum præsertim cum innocentem Christum vnà cum nocentibus, sæuitiæ suæ odio excæcatus improuidusque peremit.

CAPVT X.

Confutatur eorum deliramentum, qui demones aliquas negantes esse substantias, affirmant non aliam quam peccati agnoscendam esse seruitutem.

POSTREMO loco admonendum fuit, esse hac ætate nonnullos qui solam agnoscant peccati seruitutem. Quæcunque enim dicantur de spiritibus malignis seu dæmonibus, ea non sine tropo fictionis personarum dicentur: reuera autem non aliud significari quam malos affectus, turbidosque aut malitiosos animi motus, quibus homines agitentur, ac velut à dominis quibusdam furiosum exercitibus imperium, in miseram captiuitatem redigantur. Nugantur ergo hi de malignis spiritibus, quomodo Sadducæos olim nugatos esse traditum est, per Angelos nihil designari aliud quam vel motus quos Deus hominibus inspiret, vel ea quæ edit

virtutis suæ specimina. Cui deliramēto tot reclamant
sacrarum literarū voces; vt mirū sit, tam crassam igno-
rantiam in illo populo ferri potuisse. Quid enim erunt
alioqui tot millia & legiones angelorū? Quibus dum
gaudium tribuitur, dum narrantur fideles manibus
sustinere, eorum animas in quietem deportare, videre
faciem Patris, Christum habere caput; clarissimè pro-
cul dubiò significātur esse quidam spiritus per se ipsos
existentes, Quod item Stephanus & Paulus dicunt,
legem esse latam in manu Angelorum quod Christus
pronunciat electos post resurrectionem sanctis An-
gelis futuros similes; quod Paulus Timotheum coram
Christo & electis ipsius Angelis contestatur, vt præce-
pta sua custodiat; num quod sic dicitur, ad qualitates
vllas, aut expertes substantiæ res aliquas, detorqueri
potest? Quid rursus id sibi vult, quod in ea quæ ad
Hebræos est Epistola, legitur, Christum excellētiorem
Angelis effectum, nec ipsorum sed hominū naturam
assumpsisse, esseque illos Christi respectu nil aliud
quàm administratorios spiritus, in ministeriū missos
propter eos qui hereditatem capiunt salutis; quorsum,
inquam, hæc spectat comparatio, nisi vt Angelos sub-
stantias esse veras, & hypostases personasque aliquas,
pro certo teneatur? Eodemque pertinet quòd sanctis
Patribus sub humanis formis toties apparuisse, & in
iis locuti, cōgressi, hospitio excepti esse, deduxisse quo-
que, ac præsidio fuisse, aliaque eiusmodi præstitisse le-
guntur. Itaque D. Augustinus in Psalmum scribēs 103,
ad versiculum, Qui facis Angelos tuos spiritus: Quan-
quam, inquit, nō videamus apparitionē Angelorum;
abscondita est enim ab oculis nostris, & est in quadam
Repub. magna Imperatoris Dei; tamen esse Angelos
nouimus ex fide, & multis apparuisse scriptum legi-
mus, & tenemus, nec inde dubitare fas nobis est. Hæc
ille. Sic & de ipsis dæmonibus quàm absurdè insul-
seque

seque delirent hodie quidam, apertis Scripturarum testimoniis euincitur. Nam & potestatem habere dicuntur in hoc aere caliginoso, & in eum inferni rudentibus detracti esse, posteaquam ab origine sua degenerassent, suumque domicilium & principatum reliquissent. Vocantur etiam immundi spiritus, & angeli apostate, qui & pererrare dicuntur per loca arida donec vespam requiem inueniant. Iterumque circuire leonum in morem rugientes, quarentesque quos deuorent. Quid? quod diabolus princeps huius mundi nominatur? quod fortis armatus dicitur, custodiens atrium suum? quod venire cum ira magna? quod in Christum inuadens, nihil in eo inuenire? quod ab eo eiectus esse foras? quod conteri sub pedibus Sanctorum? quod aliquos tenere captiuos ad suam ipsius voluntatem? Sed & ubi filij Dei cum filiis diaboli, tam a Christo, quam a Ioane conferuntur, nonne esset inepta comparatio, si nomen diaboli nihil quam malas inspirationes designaret? Quomodo autem ipse peccare, quomodo esse homicida ab initio diceretur, si nihil aliud eo nomine quam peccatum ipsum, animæque perturbatio cogitanda est? Quonam etiam pacto Michaëlem archangelum inducit Iudas cum diabolo depugnantem? Quomodo legitur in historia Iob comparuisse Satanam cum sanctis Angelis coram Deo? Quid est quod & credere daemones scribuntur, & contremiscere? quid etiam quod tormenta deprecantur? Fili David, inquit, quid venisti ante tempus torquere nos? Et quo denique modo, in eos ut peccatores ac reos sic diuinum exercebitur iudicium, ut dicatur: Ire maledicti in ignem eternum, qui preparatus est diabolo, & angelis eius? Inepta, falsa, deceptoria & illusoria hæc forent omnia, si nulli essent daemones, nullusque eorum princeps diabolus, sub quo peccatorum deploranda seruitus ageretur. Sed contra hos phantasticos agere pro-

90 DE CHRISTIANA LIBERTATE
lixius neque est operæpretium, & est fanaticum hoc
illorum commentum, iis quæ suprâ explicata sunt, fa-
tis superque confutatum.

CAPVT XI.

*Variam malorū spirituum appellationem, satis insinuare quàm
abhorrendum sit ab ea quæ sub illis agatur seruitute.*

IPSA quidem maligni spiritus varia appellatio satis
admonet quid in eorum dominatione formidare
debeamus: siue cùm Satan, siue cùm Diabolus, siue
etiam cùm Dæmon appellatur. Satan enim Hæbræis
idem est quod hostis, inimicus, aduersarius. Vnde libri
primi Regum capite sexto legitur: Et non est Satan, id
est, aduersarius siue occurfus hostilis. Et capite vigesi-
mo nono, Duces Achis de Dauide loquuntur: Reuer-
tatur ad locum suum, ne sit nobis in prælio Lessatan,
id est, aduersarius. Petrus quoque quoniam salutari
nobis Christi proposito aduersabatur, audit ab eo: Va-
de retro me Satana. Satan ergo per antonomasiam
malus spiritus dicitur, vt expectetur ab eo nihil nisi
quod sit hostile, & animæ saluti contrarium atque ini-
micum; etiam si temporaliter prodesse se velle simulet,
eò vsque etiam vt assumpta corporis similitudine in-
ter homines oberret, seruiatque ad tēpus seruitutem,
sordida obeundo munia, verrendo domum, expur-
gando stabula, ligna, aquam comportando: quem ad-
modū refert Olaus Magnus in Septentrionalibus re-
gionibus euenire. Diabolus autē dicitur Græca voce:
apud quos *διabόλο* significat insidiosè capio, fallo,
implico verbis: quo sensu artes illius fraudesque mul-
tiplices intelligi possunt. Sic diabolus ac sycophan-
tam se præstitit cùm diceret: Non moriemini, sed eri-
tis similes diis, scientes bonum & malum. Vnde à
Christo dicitur pater mendacij, quòd, vt fallat, falsa
excogitet. Tametsi alij passim diabolū, criminatorem
& ca.

& calumniatorem aut delatorem & accusatorem interpretentur. Dæmon vox media est, & quæ vtramque in partem capi potest, bonisque & malis communiter tribui. Dæmones enim dicuntur sapientes siue sagaces. vnde Aristotelem *δαίμονιον* dixit antiquitas. Sacra tamen literæ nomen hoc in malam partem accipiunt haud minùs quàm Satanæ & Diaboli. vt intelligeremus in aduersariis hisce nostris tria inesse propter quæ omni studio cauendi sint: voluntatem inimicam, fallendi perdendique studium, atque ad dolos excogitandos industriã singularem; cum qua & velocitas visq. summa coniuncta est. Quò pertinet quod D. Hieronymus scribit tradere Hebræos, quomodo in Euangelio princeps dæmonum dicitur esse Beelzebub, hoc est, dominus muscarum; ita Reseph dæmonis esse nomen, qui principatum teneat inter alios, & propter nimiam velocitatem atque in diuersa discursum, auis & volatile nuncupetur: ipsumque esse qui in Paradiso sub figura serpentis mulieri sit locutus: & ex maledictione qua à Deo condemnatus est, accepisse nomen. Siquidem Reseph, reptans ventre interpretatur. Leuiatam autem & Behemot, quæ nomina sunt robustissimarum beluarum, admirabilem illius potentiam ac vires insinuant. Draco verò & Leo, cum viribus, etiam malitiam insidiasque coniungunt. Et his quidem de interpretatione ipsa nominum breuiter adiungendis, quòd ad rerum tractatarum intelligentiam conducerent, secundi huius Libri ita finem faciendum esse putauimus.

LIBRI SECVNDI FINIS.

DE

Notetur locus.
1. Mach. c. 1.
Factum est hoc
in insidiis sanctificationis, &
in diabolo malo
in Israël.
Item Ioan. 6.
Vnus ex vobis
diabolus est.

*In cap. 3.
Abacuc.*